

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2012 KOVO 3 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 9 (26)

„DIEVĄ GARBINAU LABAI PAPRASTAI...”

Religija kitados buvo didi ir galinga moralės reguliatorė. Šiandieninėje visuomenėje tikintiesiems tokia ir tebėra. Ir visai tikintiesiems nereikia, kad jos balsas būtų grėsmingas. O tiems, kurie netiki, tas balsas – gal jau balsas tyruose. Balsą tyruose gal kas ir galėjo išgirsti, bet kaip jį išgirsi dabar – griaudžiant šitokiai antižmoniškumo, antimuzikos, antikultūros kakofonijai?

Jau reikia didelio pasiryžimo klausytis.

Bažnyčios šiandieną pilnos, religinės literatūros, idealistinės filosofijos knygų kiek nori, eina religinė periodika, religijai palanki pagrindinė Lietuvos televizija bei radijas, bet ar Lietuvoj dabar moralės daugiau nei sovietmečiu? Kraupokas klausimas.

Sovietmečiu, atsidūrę moralinėje kultūrinėje rezistencijoje, turėjome perspektyvą. Reikėjo susikaupti, apsišarvuoti kantrybe, išmokti slaptos, Ezopo, kalbos, mokėti džiaugtis kiekvienu pragiedruliui, naudotis „suokalbio” išradingumu. „Skamba skamba kankliai”, „Poezijos pavasaris”, tos mažosios didžiųjų Sąjūdžio mitingų repeticijos, pagaliau kad ir ne visai viešai rodoma pagarba persekiojamai institucijai Bažnyčiai užliedavo malonių jaudulių ir teikdavo gaivaus optimizmo. Visų slaptų džiaugsmų čia nesuminėsi.

Tad kodėl taip dabar?! Taip dažnai nejauku ir rūškana. Negi mums nuolat reikia kokios nors geležinės rankos? Ar gal mes kaip kokie mažvaikiai, kurie tik tada prisimena poteries, kai iš vakaro debesio pradeda burblenti griaustinis? (...)

Gėris, garbė, sąžinė, orumas... Elementarios kategorijos, platokai aptariamoms visuose etikos vadovėliuose. Tik kokio lizdo jos paukštės – ar transcendentinio aukštybių, ar paprasčiausiai žmonių ir laiko? Dėl moralės kilmės idealizmas ir materializmas ir suko sau galvas, ir ginčijos. Beje, iki šiol.

Taigi gėris, garbė, sąžinė. Tik Dievui ar nebus svarbiau ne jų kilmės deklaravimas, sakysim, pirmenybę suteikiant idealistinei koncepcijai, o laikymasis. Ir gyvenime, ir mene; ir mene, ir gyvenime.

Kiek yra autorių, kurie buvo ir yra indiferentiški Bažnyčios mokymams bei apeigoms, o sukūrė tokių kūrinių, kurių šviesa apšviestas žmogus darosi panašus į Dievo žmogų. Kaip tik į Dievo. (...)

Dievo vardą minėti be reikalo tiesiog uždrausta. Literatūra, poezija yra žaidimas, nors ir labai rimtas, taigi tenai su Dievo vardu reikia elgtis ir atsargiai, ir pagarbiai.

O Dievą aš garbinau labai paprastai – apdainuodamas Jo kūrybą. Visos Jo kūrybos, žinoma, neapimsi, stabtelėjau prie žvirblių... Tų jaukių ir subtilių Jo kūrinėlių. O kad mane traukia ne kalnai (esu įkopen tik į Šatrijos kalną), ne kitos didybės, tai jau tokia mano prigimtis.

Ar laikau save religiniu rašytoju? Na, kur jau čia – juk rašau apie paprastus namus ir pijokėlius. Nebent tam tikra prasme, nes: *Kas ne prieš mus, tas už mus* (Mk 9, 40).

Stengiausi nebūti „prieš”...

Henrikas Algis Čigriejus,

2012 m. Nacionalinės meno ir kultūros premijos laureatas

Iš knygos „Tikėti ir rašyti”, 2002

Stasys Kuzma. Vizija. 2011. Marmuras, h 130 cm

* * *

Gyventi – tai ilgėtis amžinybės,
sodinti medį – kelią nutiesti
į kitą pasaulį, kuris
tūno mumyse –
išgerti meilę iki dugno,
kad sustotų akimirka –
po širdimi nešioti vaisių,
kad pratęstum ilgesį –
ant aukštos aukštos
sidabro lelijos
užkopti į žvaigždę
ir ten
begalybėje
įminti savo pėdas
kaip ženklą,
kad mes didesni už skruzdę.

Janina Degutytė

Kitame numeryje:

- S. Kuzma. Būsenos ir vizijos
- A. Katilius. Vysk. P. Karevičius ir lenkai
- N. Hunter. Kultūros sala New Yorke

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. H. A. Čigriejus. „Dievą garbinau labai paprastai...”
- 2-as psl. R. Šerelytė. Atversk pasaulį – atversk knygą
- 3-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Los Angeles III
- 4-as psl. A. Žemaitytė. Knyga kaip vizija ir kaip gyvenimas
- 6-as psl. A. Vaškevičius. Filmas apie tai, kas sugriovė imperiją
- 7-as psl. P. Visvydas. Maždaug prieš ketvirtį amžiaus

Atversk pasaulį – atversk knygą

RENATA ŠERELYTĖ

Knygų avilyje

Štai jau ir pralėkė, su vasario šlapdriba, lietu mi ir vėju, 13-oji tarptautinė Vilniaus knygų mugė. Ir prietaringam žmogui, bijančiam lemtingų skaičių, nelemtas galėjo pasirodyti tik oras. Betgi teisingai pasakė kultūros ministras A. Gelūnas (per televizorių): kai lauke toks oras, kur geriau gali nuo jo pasislėpti, jei ne Knygų mugėje. Jautiesi patekęs lyg į avilį, pilną jaukaus ir šilto lankytojų dūzgimo.

Keturios mugės dienos tikrai neprailgsta, ypač jeigu žinai, ko nori, kas tau įdomu, o įdomu dažnai pasirodo ir tai, ko visai nesitikėjai. Dar labai smagu susitikti mugėje su senais draugais ir pažįstamais, nes ne tik rašytojų (o rašytoju dabar galima vadinti bene kiekvieną, išleidusį knygą, ir visai nesvarbu, kad kai kurie iš jų knygų principingai neskaito, tik rašo), o ir visų kultūringų piliečių priedermė ar gyvenimo būdo dalis yra apsilankyti Knygų mugėje. Žinoma, aprėpti visų renginių (jų – beveik 400) neįmanoma, nes daugelis jų paprasčiausiai vyksta tuo pačiu metu skirtingose vietose – o juk žmogus pasidalinti į, tarkim, penkias dalis nei praktiškai, nei teoriškai negali. Užtat reikia rinktis. Nusveria tai, kas tikrai rūpi ir yra įdomu. Todėl kiekvienam lankytojui mugė visados būna asmeniška, individuali. Gal kiek paradoksalu, kad subjektyvumą galima išskirti kaip objektyvią tiesą formuojantį kriterijų, bet, matyt, taip ir būtų. Ir jeigu kartais mugėje dominuoja kokia nors madinga literatūros tendencija ar autorius, tai paprastai būna rinkodaros ir reklamos pagimdytas reiškinys, nes visgi žmonių skonio ir nuomonių įvairovė – didžiulė ir, tiesą pasakius, tai džiugina. Džiugina ir skaitytojų išprusimas bei jų domėjimosi sritys.

Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė ir Patriotų premiją laimėjusi Ruta Sepetys (JAV)

A. Kwasniewski ir V. Adamkus Vilniaus knygų mugėje

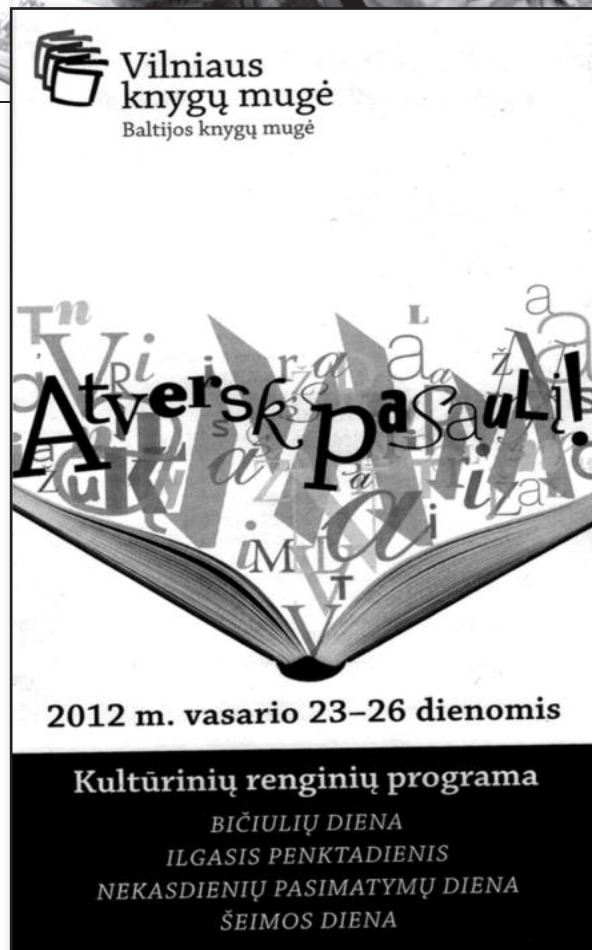
Vilniaus knygų mugės avilyje

Pati rimčiausioji – vaikų literatūra

O ypač džiugu matyti mugėje daug vaikų. Ne veltui jiems skirta ir atskira Vaikų scena, ir kūrybinė studija „Tu gali sukurti knygą“, vadovaujama išradingosios Sigutės Chlebinskaitės, ir nuostabusis *Iliustrariumas*, panašus į didelį baltą namą su daugybe durelių, už kurių slypi paslaptis. Jis pristato iškiliausius lietuvių vaikų literatūros dailininkus ir darbus, susilaukusius didžiulio susidomėjimo ir susižavėjimo Bolonijos vaikų knygų mugėje. O kur dar leidyklų stendai, skirti vaikų ir jaunimo literatūrai – jos, labai įvairios, gražiai išleistos ir iliustruotos, itin gausu: ir lietuvių, ir užsienio autorių, ir vaikų literatūros klasikų, ir šiuolaikinės vaikų ir jaunimo literatūros, kurios spektras irgi labai įvairus – nuo populiariosios, bestselerinės, iki nekomercinės, rimtosios.

Įdomus dalykas lietuviškos vaikų literatūros lauke – tai, kad knygas rašyti pradėjo dailininkai. Šis procesas tęsiasi jau ne vienerius metus ir vainikuojamas savitais kūriniais. Be ne pats garsiausias dailininkas – rašytojas šiuo metu – Kęstutis Kasparavičius, kurio knygos jau išverstos bene į dvidešimt kalbų (ko vertas vien vertimas į dvi portugalų kalbas – Brazilijos portugalų ir Europos portugalų). Jau trečiąją savo knygą „Kakė Makė ir pabėgusios ausys“ šioje mugėje pristatė dailininkė Lina Žutautė, sugėbanti iš tiesų patraukliai piešiniu perteikti savo knygos idėją. Šiomet šioje srityje debiutavo ir dar viena dailininkė Nomedė Marčėnaitė: leidykla „Tyto alba“ išleido jos pirmąją knygą vaikams „Lėlė“, kurioje pasakojama mergaitės, kurios tėvai išvyko į Airiją, istorija. Pasak kritikų ir skaitytojų, debiutas pavykęs. O pati dailininkė prisipažino, kad rašo jau seniai.

Kitos mugėje pristatytos knygos vaikams: ukrainiečių rašytojos Lesios Voroninos „Superagentas 000“, ypač patikusi berniukams, gamtininko Selemono Paltanavičiaus knyga „Pažinkime Lietuvos gyvūnus“, dailininkės Ericos Jennings – Didžiulis dvikalbė knygelė „Mano gyvūnai. My animals“. Na, ir šių eilučių autorės naujoji knyga vaikams „Krakatukai kosmose“, su nuoširdžiausia padėka dailininkei Irminai Dudėnienei, be kurios vaizduotės ir nuoširdaus supratimo ši knyga tikrai nebūtų tokia, kokia yra.

Vilniaus knygų mugės kultūrinių renginių programa

Literatūra ir diskusijos

Didžiulį lankytojų susidomėjimą sukėlė šeštadienį vykęs renginys „Profesija: prezidentas“, kuriame dalyvavo prezidentas Valdas Adamkus ir buvęs Lenkijos prezidentas Aleksander Kwasniewski, pokalbį moderavo Egidijus Aleksandravičius. Buvo kalbama apie naująją V. Adamkaus knygą „Paskutinė kadencija“, apie politiką, jos idėjas. A. Kwasniewski akcentavo, kad lenkai ir lietuviai turi kalbėti ne monologais, o ieškoti dialogo galimybių, gilaus abipusio supratimo, sąlyčio taškų.

Įdomus renginys vyko ir diskusijų klube – „Rašymas ant sienos: Lietuvos istorija pasauliui“, kuriame dalyvavo Ruta Sepetys, Sigitas Parulskis, Mečys Laurinkus (beje, neseniai išleidęs romaną „Elektra“, pasak skaičiusių, visai neblogą), Nerijus Šepetys, Jonas Ohman. Pasisakė ir rašytojas iš Kanados Antanas Šileika (vaizdo reportažo pagalba). Diskusijos objektas – lietuvių tautos istorinėje atmintyje brandinami praeities, dabarties ir ateities vaizdiniai, jų atspindžiai bei transformacijos grožinėje literatūroje. Diskusijos dalyviai svarstė, kaip sovietmečiu nuslėpta ir falsifikuota istorija atrandama, reabilituojama, (de)konstruojama nepriklausomoje Lietuvoje, kokių būdu istorinė patirtis virsta grožine literatūra, kiek šio virsmo me-

Nukelta į 8 psl.

Užrašai iš Los Angeles III. Apie dailininkus

STASYS GOŠTAUTAS

Pagal „visuomeniškumo principą“ Los Angeles Ateitininkų sendraugių skyrius metinio susitikimo metu suruošia meno šventę visai lietuvių bendruomenei. 2010 metais buvo Kristos Augius, Pauliaus Augiaus anūkės, paroda. Jos „mische“ technika ir spalvos – gaivališkos, pilnos jaunatvės ir vizijos. Nebuvo kitaip ir per M. K. Čiurlionio ir Ateitininkų šimtmečio minėjimus. Šį kartą paroda buvo kukli: savo darbus pateikė tik trys dailininkai – Dave Matke, Rolandas Kiaulevičius ir Lina Pukštaitė, visi trys – kūrybingi, nors jų darbai yra arčiau iliustracijos, nei tapybos. Ypač su nepaprasta fantazija dirba Rolandas, bet netoli eina Dave, entuziastingas lietuvis, nors nei jo vardas, nei pavardė nėra lietuviški. Įdomi yra ir Lina, jos darbai ant popieriaus. Kalifornijoje yra apie 16 jaunų dailininkų, turbūt daugiausia iš nepriklausomos Lietuvos, kurie dalijasi savo menu su vietiniais gyventojais, deja, neteko daugumos jų matyti. Ypač pasigedau Sigito Šniro.

Neteko sutikti architekto ir keramiko Kęstučio Mikėno – jo ir kitų dailininkų paroda neseniai

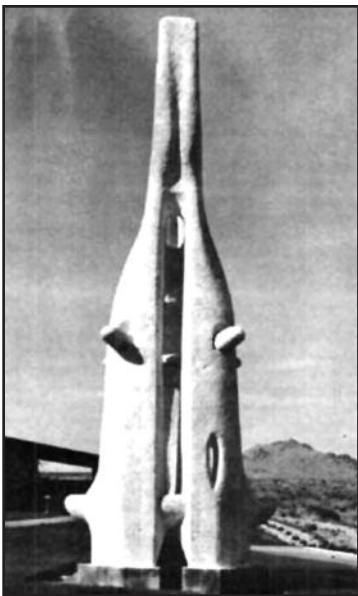

J. Šapkaus Tremtinių Marija LA katedroje. Iš kairės: Raimonda Kontrimienė, Jurgis Šapkus

(2011) vyko tarptautiniu mastu garsioje The Huntington Library. Šiais metais jo paroda vyko ir Lietuvoje, joje dalyvavo ir Algimantas Patamsis, jie du abu – vieninteliai lietuviai, dirbantys su kristaline glazūra, nepaprastai komplikuota technika. Mikėnas, baigęs Illinois universitetą, persikėlė į Los Angeles, kur išgarsėjo savo kristaliniais raštais, be to, kaip ir daugelis išeivijos dailininkų, pa-

Jurgio Šapkaus skulptūrų paroda

Jurgis Šapkus. Gemini, 1966, Apple Valley, California

liko savo kolekciją Lietuvai.

Kaip ir Mikėnas, pirmąją parodą Los Angeles 1991 m. atidarė išeivijos grafikė ir skulptorė Irena Krivickaitė-Raulinaitienė, V. K. Jonyno giminaitė ir žymaus advokato Domo Krivicko duktė. Tai švelni, gero skonio, poetiška dailininkė, kuri myli meną dėl meno. Ji mėgsta žaisti su menu, nors jos profesija – chemikė. Ji priklauso Pasadenos menininkų sąjungai, kur ne tik dalyvauja kaip grafikė, bet nuo 2004 m. veda metines parodas ir dalyvauja jose kaip žiuri narė (Brand Library Gallery, Glendale, CA). 2009 m. Irena eksponavo 45 grafikos darbus ir 12 skulptūrų, padarytų iš muilo akmens. Jos grafika labai įvairi technikos ir braižymo požiūriu. Ji jaučiasi laisvai, susidūrusi su bet kokių siužetų, ir labiau rūpinasi išsakyti savo jausmus, negu sekti mada. Panašiu metodu ji kuria ir skulptūras, nors šiuo atveju daugiau remiasi klasikine tradicija.

Kai mirė Elena Urbaitytė (Urbaitis), paskui – Vitolis Dragunevičius, Janina Monkutė-Marks, Sandra Čipkuvienė, maniau, kad tai paskutiniai dailininkai, baigę Freiburgo meno mokyklą. Pasirodo, kad dar liko vienas, Jurgis Šapkus, mokėsis Freiburgo, Miuncheno ir Čikagos Meno institute. Dailininkas ir skulptorius, pabėgęs iš Čikagos, nuo 1962 m. gyvena Kalifornijoje, yra dar labai gyvybingas, kuriantis akvarelių seriją, kurią pasiruošęs eksponuoti, kada tik galės. Didesnioji jo kūrybos dalis neseniai išvežta į Lietuvą, ten buvo surengta paroda, ir darbai liko ten kartu su kitų išeivijos dailininkų darbais. Kaip bebūtų, ir toliau veikiausiai jau paskutinis Freiburgo mokyklos auklėtinis prisideda prie išeivijos meno klestėjimo.

Šapkaus talentas įvairialypis: komercinio meno srityje jis darė skulptūras ir vitražus bažnyčioms, statė paminklus, tokius kaip „Gemini“ (Apple Valley, CA., 1966), kūrė scenos dekoracijas ir t.t. Taip pat parodė nemažą talentą, sukurdamas daugiau nei 40 patentų žaislams (Mattel, Inc.), prisidedamas prie kitų Kalifornijos mokslininkų. Gyvendamas Manhattan Beach, daug laiko praleidęs Meksikoje, išmoko meksikiečių liaudies meno, kuris jį pastūmėjo pasidairyti ir po žemaitišką folklorą.

Bet turbūt labiausiai jo talentas atsiskleidė kuriant skulptūras. Jų sukūrė nemažai, iš bronzos ir marmuro, nuo labai didelių iki mažų galvučių, kurios primeina neseniai mirusio V. Dragunevičiaus darbus. Šapkus skundėsi, kad jo skulptūros po Mallol įtakos netinkamos eksponuoti parapijos salėse. Nesiginčysiu, bet gal jau laikas parodyti jas galerijose, kurių sukūrimas ir išlaikymas finansiškai mums buvo nesėkmingas. Nepaisant Čikagos galerijų, Algimanto Kezio

Irenos Raulinaitienės skulptūra iš muilo akmens „Miegas“

Jurgis Šapkus. „Violinist“, 1979 ir „Folksinger of Mexico“, 1987

ir Leono Narbučio bandymų, Cle-velende Vytauto ir Stefos Gedgaudų galerijos, New Yorko Almio Šalčiaus ir Jurgio Mačiūno bandymų, nieko rimto neišėjo. Meną kurti sugebėjome, bet neturėjome talento jį parodyti, gal todėl daugelis mūsų kūrėjų ir ištirpo tarp tūkstančių Amerikos dailininkų, liko nežinomi.

Tapant ir liejant akvarele žmogaus figūrą, Šapkus prisipažįsta besąs skolingas Maxui Beckman-

Nukelta į 8 psl.

I. Raulinaitienė „Saulės gimimas“, monoprintas

Žilvinas. 2005. Juodalksnis, kaulas, h 55 cm
Eglė. 2005. Juodalksnis, kaulas, h 51,5 cm

Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras.
2003. Granitas, h 370 cm, Panevėžys

Antikinė namų fėja. 2010.
Riešutmedis, h 57 cm

Knyga kaip vizija ir kaip gyvenimas

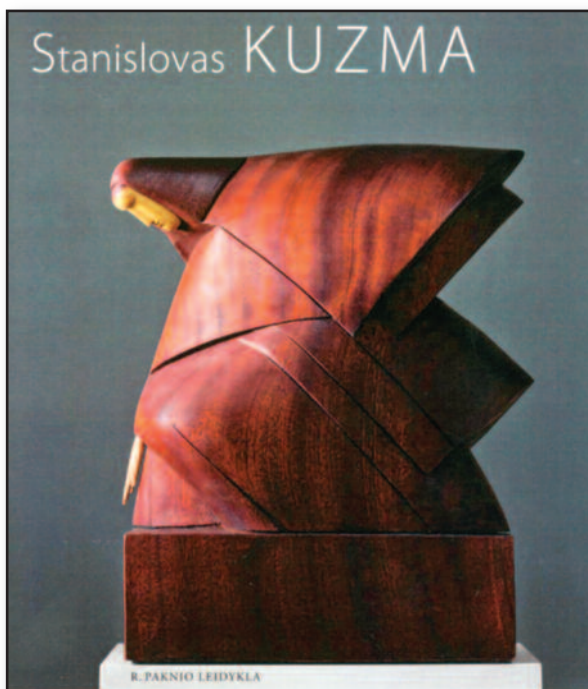
ALDONA ŽEMAITYTĖ

Gyvenimas kaip atversta knyga – frazė, išplaukianti iš sąmonės. Banalus posakis, bet talpus savo teisingumu. Menininko gyvenimas yra unikalus, nes dažnas išgyvena skausmingas, ribines akimirkas ir situacijas. Iš to ir gimsta menas. Menininkas yra Dievo pateptasis (o gal puolusio Angelo suviliotasis), pranokstantis laiką, aplinką ir net patį save.

Stasys Kuzma yra vienas unikaliausių XX a. antrosios pusės ir šio šimtmečio pirmojo dešimtmečio kūrėjų Lietuvoje. Universalus ir gilus savo mąstymo galia ir meninių formų pojūčiu, ieškojimu naujo, neatmesdamas to, kas yra tapę tradicija, klasika. Universalus kaip tie Renesanso epochos žmonės, kurie gebėjo originaliai rašyti, paišyti, lipdyti, muzikuoti, kurti technines konstrukcijas... Gimęs pokaryje, juodžiausiame Lietuvai laike, jis mokėjo per sovietmečio tamsą eiti į kūrybos šviesą, nepataikaudamas tuometinei ideologijai. Idėjos ir idealizmo trauka jo dvasioje pulsavo kur kas anksčiau nei Stasys Kuzma suvokė save kaip individualybę. Genus, matyt, paveldėjo ir iš savo garsiojo giminaičio Vlodo Kuzmos, prieškario Lietuvoje garsaus chirurgo, kurį žmonės laikė ste-

Stasys Kuzma savo dirbtuvėje, Krivių g. Vilniuje, prie karalienės Barboros portreto

Stanislovas Kuzma. Knygos viršelis

bukladariu, o jis buvo ne tik didelis labdarys, bet ir puikus žmonių sielos žinovas.

Knygoje-albume „Stanislovas Kuzma“ (R. Paknio leidykla, Vilnius, 2011) iš pratarmės autoriaus Kęstučio Šapokos pasigedau daugiau pamąstymų apie laiką ir konkretų menininką, kurio individualybę menotyrininkas nejučia užtušavo bendru laiko kontekstu, nors pati K. Šapokos koncepcija žadėjo įdomų mąstymo kampą – Stanislovas Kuzma tarp socialinio ir vidinio erdvėlaikių. (Knygos struktūra – apie pusantro šimto skulptūrų nuotraukų, apkabintų įvadininiu K. Šapokos tekstu ir paties skulptoriaus S. Kuzmos pasvarstymais bei prisiminimais, kuriuos jis kukliai pristato – *iš pokalbių, užrašų, dienoraščių. Taip pat išsamus jo darbų sąrašas*).

Tai pirmoji personalinė knyga apie menininką ir jo darbus, plačiau pristatanti Nacionalinės premijos laureatą Stasį Kuzmą. Iki šiol su jo kūryba buvo galima susipažinti tik periodikoje publikuotuose įvairių autorių tekstuose, taip pat 2000-aisiais metais išleistame kolektyviniame leidinyje „10 šiuolaikinių Lietuvos dailininkų“ (R. Paknio leidykla). Šiek tiek keista, kodėl taip vėlai atsirado knyga, nes Nepriklausomybės laikais į viešumą plūstelėjo srautas didesnių ir mažesnių leidinių apie konkrečius dailininkus. Šių knygų leidyba rūpinasi atitinkamos kultūros institucijos arba patys menininkai bei jų mecenatai. S. Kuzma visuomet

pasižymėjo ypatingu kuklumu (pagal dėsni – mano darbai tekalba už mane), mėgo filosofuoti apie meną su gausiais pašnekovais, kurie lankydavosi jo dirbtuvėje, bet sykiu laikėsi lyg nuošalyje nuo meninio proceso keliamo šurmulio, atsispindinčio leidyboje, spaudoje, televizijoje.

Jaunam menotyrininkui K. Šapokai atrodo, kad S. Kuzma balansuoja tarp socialinio ir vidinio erdvėlaikių. Ką tai reiškia? Ar tik formą (realizmas – abstrakcionizmas), ar ir pasaulėjautą, kuri juk nekabo ore: žmogus kaip asmenybė bręsta konkrečiame laike, pasirinkdamas gyvenimo ir kūrybos kryptį. Tas laikas itin kūrybingam Stasio Kuzmos gyvenimo etapui nebuvo palankus, kaip ir daugeliui „tyliųjų modernistų“ (terminas, kurį menotyrininkai sukūrė jau Nepriklausomybės pirmame dešimtmetyje). Atitinkamą kūrybos metodą, kurį K. Šapoka pavadina romantiniu tautiškumu (tai liečia ir literatūrą, ypač Justino Marcinkevičiaus ir kitų poetų kūrybą) ir kurį priskiria grupei dailininkų, pernelyg drąsu ar abstraktu įvardinti kaip S. Kuzmos kūrybos skiriamąjį bruožą. Kalbėdamas apie S. Kuzmą ir norėdamas pabrėžti formos vaidmenį šio menininko kūryboje, menotyrininkas vartoja dar vieną terminą – formalizmas. Anot jo, XX a. aštuntajam dešimtmėčiui „būdingas modernumas/.../Kuzmos kūryboje šie bruožai reiškėsi *radikaliu* (paryškinta mano – A. Ž.) formalizmu, dekoratyvumu, specifiniu manierizmu/.../į šias skulptūras galima žvelgti/.../tiesiog kaip į nepriekaištingą kompoziciją, autorinio dizaino kūrinį“. Visą Kuzmos kūrybą (nuo 1976 m.) nesvarbu realistinę, stilizuotą ar abstrakčią galima būtų pavadinti formalistine“ (p. 11–12). Toks vertinimas, mano nuomone, pernelyg supaprastina ir suprastina (formalizuoja) Stasio Kuzmos gyvybingą, poetinį kūrybos nervą.

Baigdamas svarstymus apie laiką ir menininką, K. Šapoka vis dėlto pripažįsta, kad „Stanislovo Kuzmos formalizmą reikėtų suprasti kaip dvasinę kategoriją“, prisimindamas, kad ypatingas šiam menininkui skirtas balansavimas ant būties-nebūties ribos tampa „kondensuotos kūrybinės valios išraiška, cementuojama pilietinės sąžinės“. Tai labai svarbi paraiška, kuria pasirėmus ir reikėtų žvalgyti pirmoje (tikėkime, kad ne paskutinėje) knygoje visapusiškai ir išsamiai pristatomą skulptoriaus Stasio Kuzmos kūrybą. Tai reiškia, kad ši knyga yra apie menininką, kūrybą suvokiantį kaip pilietinės sąžinės ir aukščiausio meninio angažavimosi išraišką.

R. Paknio leidykla pasistengė, kad knyga „Stanislovas Kuzma“ būtų itin puošni ir elegantiška

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

(dailininkas Izaokas Zibucas, fotografas Arūnas Baltėnas). Joje parodoma apie 150 puikios kokybės skulptūrų, pradedant pirmuoju viešoje erdvėje 1973 m. pasirodžiusiu ir pripažintu jauno skulptoriaus darbu „Vartų sargybinis“, atnaujintu 1995 m. Trys skyriai – K. Šapokos įžanginis tekstas, *Skulptūrų nuotraukos* (per 140 iliustracijų) ir nuosekliai pagal kūrybos temas, metus, kūrinių žanrus papasakoti paties Stasio Kuzmos *Pasvarstymai ir atsiminimai* pateikia išsamų kūrybinio kelio vaizdą, o *Svarbios datos* ir *Darbų bei Iliustracijų* sąrašai užbaigia tvirtai sukalta ir sucementuotą knygos sandarą.

Knyga pulsuoja muzikaliu ritmu, kuriam pagrindą suteikia baltų lapų pauzės prieš dažną kūrinių nuotrauką. Verčiant puslapį po puslapio, kūrinių iliustracijos slenka tarsi kino filme, atsimušdamos į baltus knygos atvertimų lapus, kurie priverčia stabtelėti ir išsižiūrėti į kūrinių, įvertinti jo formų, faktūrų, kompozicijos, spalvinio tonavimo ir polichromavimo grožį. Balto puslapio švara ir skaistumas sustiprina greta egzistuojančio kūrinių sodrumą, medžio ar akmens masių judėjimo reljefiškumą, gyvybingumu trykstančią kompoziciją. Tarytum sakytų: išsižiūrėk, žmogau, prieš tave veriasi pasakojimas apie tavo motiną, seserį, žmoną; apie tavo mylimus karalius ir kunigaikščius; apie tave lankančias dvasines būsenas – liūdesį, nostalgiją, susimąstymą, kai sambrėškio valandoje plazda angelo sparnai; apie šokio judesį, kuris laisve ir harmonija pripildo tavo sielą... Prieš tave užkoduota paslaptis, kurią menininkas sustiprina ne apnuoginto kūno, o draperijų, skarų, gaubiančių figūrą nuo galvos iki kojų, klostėmis. Tai išskirtinis Stasio Kuzmos stiliaus bruožas, ištobulintas per keletą dešimtmečių. Skarotos moterys, išskobtos iš medžio, jo kūrybos galerijoje metai po metų slenka kaip motinos, žmonos, deivės pirmavaizdžiai. „Moters, motinos, deivės vizija manyje brendo seniai“, – jau kūrybinėje brandoje išsitarė skulptorius S. Kuzma, – kai iš pasąmonės kildavo vis nauji skarotos moters vaizdiniai”.

Vizija – pasikartojantis jo kūrybos motyvas, ypač ryškus pastarųjų metų kūryboje. 1977 metų „Vizija“ – puošni, laiptais besileidžianti bronzos atšvaitų klostėmis plazdanti beveidė deivė. Vilties angelas, gyvybės nešėja... 2011 metų „Vizija“ jau baltu angelo žemyn svyrinčiu drabužiu apsisiautusi (kur dingio besiplaikstančios viltingos klostės?) užmerktomis akimis būtybė, glaudžianti prie jos klūpančią ir atviromis akimis aukštin žvelgiančią figūrą. Susitikimas. Su kuo? Marmurinė skulptūra pakylėta ant pusrutulio, išauginta tarsi iš gotikinės bažnyčios portalo... Vizija Stasio Kuzmos pasąmonėje iškyla vis labiau apibendrintu ir paslaptingo šešėliu klojamu vaizdu. „Tautos mitologijoje panaši beveidė virš žemės tvyranti būtybė laikoma mirties pavidalu. Tačiau mano nuojautos skaidrios, tarsi iš šviesaus sapno” (p. 108) – prisipažįsta menininkas.

Medis – Stasio Kuzmos nuo jaunystės pamėgta medžiaga, nes ji sleidžia šilumą, atiduoda ją žmonėms, tarsi kalbėdama: ir jūs būkit tokie geri kaip miške tarp brolių užaugusi liepa, ažuolas, juodalksnis, raudonmedis, riešutmedis... Medžio skulptūros (išskyrus kūrybos Juknaičiuose periodą) dažniausiai yra jaunos keliasdešimties centimetrų skulptūrėlės, gerosios namų dvasios, lyg namsargiai žvelgiančios į mūsų gyvenimus nuo knygų lentynos, komodos ar sekretero...

Kita darbų grupė – granito skulptūros – yra skirtos lauko erdvei: gedulinga „Pietė“ Antakalnio kapinėse, Sausio 13-osios aukų didvyrių pagerbimas; majestotiškos „Trys mūzos“, iškalstytos iš varinių lakštų, išradingai įterptos į triukšmingą miesto eksterjerą (Nacionalinio dramos teatro fasade Vilniuje); auksuota Šiaulių miesto puošmena Saulės laikrodžio aikštėje – keturių metrų „Šaulys“, iškilęs ant išsistiebusios į aukštą kolonos.... Panevėžyje prie Senvagės stovi raudonam granite sustingęs Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras, ant delno laikydamas miesto Katedrą. Nepriklausomybės pradžioje viešnagėn pakviestas į Ameriką, Stasys sukūrė rodenišku grožiu švytinčią „Puikiją

Šokanti. 2010. Juodalksnis, skroblas, emalis, h 40 cm

ledi” (1990), iškaltą iš balto Kararos marmuro, atiduodamas pagarbą tobulo moters kūno grožiui. Skulptoriui tai buvo naujos medžiagos įsisavinimas, kūrybiniai atradimai, rodantys ieškančią ir universalų S. Kuzmos kūrybos charakterį.

Dar aštuntojo XX a. dešimtmečio pabaigoje jaunam skulptoriui Stasiui, be abejo, didelį įspūdį darė dailininkų Vlado ir Marijos Vildžiūnų šeima (Marija Vildžiūnienė – Gulage pražuvusio generolo Kazio Ladygos dukra) – religinga, patriotiškai nusiteikusi, natūraliai ir išmintingai priimanti moderniojo, šiuolaikiško meno naujoves. Šalia Vildžiūnų gyveno Birutė Žilytė ir Algirdas Steponavičius, puikūs vaikų literatūros

Karalienės Barbaros portretas. 2010. Graikiškas marmuras, h 75 cm

Priklaupusi moteris. 2000. Juodas granitas, baltas marmuras, 125x105x45 cm. Antkapis Birutei Šlezevičienei Kauno Petrašiūnų kapinėse.

ilustruotojai, išsiveržę pro „geležinę uždangą“ į Europos meno parodas ir jose pelnę aukščiausius apdovanojimus. Vilniaus Jeruzalėje būrėsi laisvų nuo socialistinio realizmo ir komunistinių ideologų sukurptos meno sampratos menininkų bendruomenė...

Svarbi Stasio Kuzmos kūrybos dalis – antkapiniai paminklai. Knygoje tilpo ir kuklus studentiško laikų stogastulpis ant Žižmarų šeimos kapo Vilniaus Rasų kapinėse (1967 m.), ir prašmatniai poliruotais paviršiais žėrintis juodojo granito bei balto marmuro antkapis „Priklaupusi moteris” Kauno Petrašiūnų kapinėse (2000 m.), kur akmenyje išikūnijęs sielvartas lyg lietus srūva juodo drabužio klostėmis, atsispindi beviltiška išskėstų pirštų sąstingyje, žemyn nusvarintame veide. Pirmajame XXI a. dešimtmetyje S. Kuzma sukūrė išmintinus antkapius Vilniaus Antakalnio kapinėse – operos solistei Birutei Almonaitytei („Amneris”), aktorei Onai Banionienei („Melpomenė”), rašytojai ir dailininkei Jurgai Ivanauskaitei („Angelas”).

Nuo 1967 iki 2011 metų Stasys Kuzma sukūrė daugiau kaip 260 įvairaus dydžio darbų – iš medžio, granito, marmuro, bronzos, polivinilo – gipso junginio... Matyt, Apvaizdos lėmimu stebuklingai susiklosčiusi menininko ir jo gerųjų angelų baltais chalatais, širdies chirurgų, draugystė, jau keletą dešimtmečių gelbsti Stasį Kuzmą, kritiniais atvejais tiesiog išplėsdama jį iš mirties angelo glėbio. Mąstytojo, turinčio tvirtą filosofinį pagrindą

žmogaus, koks yra skulptorius S. Kuzma, ir rūpestingų medikų pastangos leidžia jam kurti brandžius, išskirtinius meniniu sprendimu didelio masto darbus, kokie yra jo kūriniai Lietuvos bažnyčiose, atgimusiose drauge su Lietuvos Atgimimu. Skulptoriaus technologinis išradimas – polivinilo ir gipso junginys palengvina kūrinių įgyvendinimą ir leidžia sukurti naujoviškas, net erdvėje kabančias skulptūras. „Švč. Mergelė Marija Škaplierinė” Kiaunorių Šv. Juozapo bažnyčioje (1991); „Prisikėlęs Kristus” (1996) ir „Marija su mažuoju Kristumi” (2003) Elektrenų Švč. Mergelės Marijos Kaninių Karalienės bažnyčioje; „Nukryžiuotasis” didžiajame Vilkaviškio katedros altoriuje (1998); Kolainių Švč. Mergelės Marijos, Karmelio kalno Karalienės bažnyčios „Prisikėlęs Kristus” (1997); „Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimas” (1999) Ignalinos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje; „Nukryžiuotasis” (2005) Švč. Mergelės Marijos, Krikščionių pagalbos bažnyčioje Nidoje... Tikriausiai neatsitiktinai Apvaizda jam pametėjo Dievo motinos ir jos sūnaus siužetinius motyvus... Ir, matyt, jokiai mistikos sričiai nepriklauso, kad suteikė jėgų savo žemiškoje egzistencijoje atlikti jam paskirtus uždavinius. Kiekvienas panešam tik tiek, kiek galim panešti...

Stasys Kuzma yra mąstantis, savo filosofiją per gyvenimą išgryninęs menininkas ir savo mintis gebantis išsakyti, užrašyti rašikia, kiekvienam suprantama lietuviška kalba. Tai duota retam mūsų dailininkui. Per kūrybinius dešimtmečius tik nuotrupomis jo mintys buvo užrašytos ir paskleistos viešojoje erdvėje. Tikriausiai tai menotyrininkų neapsižiūrėjimas, o gal jo paties traukimas į triukšmingo menų vieškelio šalikelę, kaip jis yra pasakęs viename iš mudviejų pokalbių, sakydamas – esu anachronistas. Tai reiškė – nemadingas ir nesivaiškiantis madų, gerbiantis tautinio ir pasaulinio meno paveldą, kuris jam davė pagrindus, kad tvirtai stovėtų gimtosios žemės tradicijų ir kultūrinio paveldo sargyboje. Dalį knygos sudaro jo dienoraščių, užrašų tekstai, rašyti sau, tad fragmentiški, bet vertingi savo autentiškumu. Manau, kad verta su jais supažindinti ir mūsų skaitytojus. Bet apie tai – jau kitame numeryje. □

Filmas apie tai, kas ir kaip sugriovė imperiją

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Lietuvos kino teatruose vasario 16 d. pradėtas rodyti jaunos režisierės Giedrės Žickytės filmas „Kaip mes žaidėme revoliuciją“. Tai dokumentinė juosta apie praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio viduryje susikūrusią roko grupę „Antis“, kuri atsirado kaip pokštas, apie tuo metu surengtus Roko maršus per Lietuvą ir apie tai, kaip dainuojanti tauta parklupdė ant kelių sovietų monstrą ir iškovojo savo nepriklausomybę. Filmą paremtas įdomia archyvine medžiaga, kurios dalis platesniam žiūrovų ratui nebuvo žinoma.

Per Lietuvą su šiuo filmu keliaujanti ir jį pristatanti režisierė Žickytė sako, kad ji buvo dar vaikas, kai visa tai nutiko, bet viskas giliai įsivėžė į jos atmintį, tos dainuojančios revoliucijos euforijos ir svaigulio neįmanoma pamiršti. Ji teigia, kad sunku kalbėti apie tą laiką nesentimentaliai, tačiau tuo pačiu smagu jame atrasti ir žaismingų ar net kurioziškų, paradoksalių dalykų, susipynusių su tautos entuziazmu bei rimtais politiniais įvykiais.

Marijampolėje į filmo premjerą susirinko pilna kino teatro salė. Su pagrindiniu filmo „Kaip mes žaidėme revoliuciją“ veikėju – roko grupės „Antis“ įkūrėju, architektu Algirdu Kaušpėdu atvykusi Žickytė pasakojo, kad „Anties“ veikėjų karta – tai ir jos tėvų, irgi architektų, karta, todėl jai ši aplinka gerai pažįstama.

„Viską labai ryškiai prisimenu, viskas tada atrodė šiek tiek panašu į pasaką. Į filmą sudėjau savo vaikiškus jausmus, kai supratau, kad čia, kaip ir pasakoje, gali atsitikti visokie neįtikėtini dalykai“, – pasakoja režisierė. Ji teigia, kad augo matydama tuos žmones ir karnavalus, jų bendruomeniškumo dvasią, savo individualaus pasaulio paieškas absurdiškoje sovietinėje tikrovėje ir tiesiogiai patyrė ne tik greitą perėjimą iš vienos istorinės formacijos į kitą, bet ir vidinę transformaciją pačioje kartoje bei naują realybę.

Daugiau kaip pusė šios istorijos sudėliota iš ne vienerius metus iešotos ir kaupotos archyvinės medžiagos. Ekraną vėl atgyja nepamirštami „Anties“ koncertai, kurie buvo ne tik muzikos klausymas, bet ir galimybė susiburti, pajusti bendrą širdžių plakimą ir permainų laukimą. Autorė panaudojo retus to meto įvykių videometraštinius Laimos Pangonytės nufilmuotus kadrus, kurie pripildė filmą stipraus emocinio nesumeluoto užtaiso, užfiksuoto to meto žmonių akyse. Salėje aidėjo susižavėjimo šūksniai, kai kažkokiam Vilniaus užkaborių kieme pakalbintas vaikas greitai kalbe išbėrė istorinius faktus apie Stalino ir Hitlerio suokalbį ir Suvalkijos pardavimą Sovietų Sąjungai.

Režisierė teigia, kad šiandien šventinė nacionalinės televizijos programa ir politikų kalbos iš tribūnos Vasario 16-osios šventės tikriausiai nesukurs – nebent tiems, kurie yra išsaugoję nostalgiją mitingams ir kasmet su vėliavėlėmis susirenka pabūti kartu. Ji pripažįsta, jog didžioji mūsų dalis grįžo į gyvenimą, aistros nusiūgo ir Vasario 16-oji nebekelia dvasios taip, kaip anksčiau.

„Aš manau, kad mes patys turėtume susikurti šventę. Pažiūrėkim pro langą, pamatykim tą mūsų vargšę Lietuvą, kurią mes dabar mušam, ant kurios pykštam – taip, turime daug problemų, bet kas jų neturi? Viskas prasideda nuo meilės širdyje. Kiekvienas galėtų pagalvoti, ką jis galėtų gero padaryti Lietuvai – kad ir labai nedidelio. Kaip ir mano filme pirmiausia rodomi maži žmonių darbai, o politikų lozungai pasigirsta daug vėliau“, – viename interviu sakė Žickytė.

Kartu su ją filmą pristatantis Kaušpėdas taip pat kalba apie tai, jog laisvė yra gana keistas dalykas, sudarytas iš dviejų pusių – išorinės ir vidinės laisvės. Tada, lygiai prieš 25 metus, kai išorinės laisvės dar neturėjome, kai prasidėjo Roko maršai, at-

rodė, kad kai turėsime laisvą šalį, visos mūsų problemos bus išspręstos.

„Taip atrodė, tačiau taip neatsitiko. Dažnai girdžiu žmones sakant, kad štai jau tiek metų esame laisvi, o gyvenimas nėra toks, kokio tikėjomės. Bet juk be išorinės, reikia ir vidinės laisvės. Prieš 25 metus, kai viskas prasidėjo, kai pajutome, kad kažkas vyksta tuometėje imperijoje, nutarėme pradėti žaisti su režimu, dar nežinodami, kas iš viso to išeis. Naujasis filmas – labai nuoširdus, spontaniškas, kartais ir juokingas – kaip ir tas laikas, kurį tada gyvenome“, – kalbėjo architektas.

Kai šis filmas Vasario 16-ąją buvo rodomas Vilniuje, sausakimša salė jo pradžioje atsistojo ir sugiedojo „Lietuva, Tėvyne mūsų...“. Režisierė pasakoja, kad kai jo peržiūra buvo surengta Lietuvos muzikos ir teatro akademijos kino klube, pasijutusi labai laiminga, nes pasibaigus filmui viena jauna studentė atsistojo ir pasakė, kad pirmą kartą pajuto patriotiškumą ir meilę Lietuvai. „Istorijos pamokose niekada to neįsivaizdavau, o dabar pajutau emociją“, – prisipažino ji. Jai pritarė ir kiti, pasigirdo komentarai, kad „dabar suprantu, kodėl mano mama verkia per Sausio 13-osios metines“ ir pan.

„Darydama šį filmą, tikrai nesiekiu sukurti patriotinio filmo jaunimui – man tiesiog buvo įdomi istorija. O kai pasipylė reakcijos „Taigi čia filmas apie Lietuvą!“, „Labai smagiai papasakota istorija!“, „Kaip jis įkvepia – reikia visiems rodyti!“, supratau, kad kažką paliečiau, galbūt kažkam kažką viduje pakeičiau – dėl to labai džiaugiuosi.

Manau, šis filmas jaudina dėl archyvinuose kadruose užfiksuotų emocijų. Iš istorijos gali žinoti, kad tais laikais Lietuvos vėliava buvo uždraus-

Režisierė G. Žickytė ir „Anties“ įkūrėjas A. Kaušpėdas.

ta, bet kitaip tai suprantai, kai pamatai kaimo močiutę, kuri, išvydusi trispalvę, apsiverkia, nes jai atrodo, kad tai – visiškas kosmosas. Arba kai ekrane stebi, kaip kaimo senoliai kartu su pankais rimtai gieda Lietuvos himną prie kaimo bažnytelės, tada emociškai suprantai, ką tai žmonėms reiškė ir koks tada įvyko lūžis. Tai pajutęs, stipriau priimi ir istorinį faktą“, – pasakojo Žickytė.

Filme skamba to meto įvykius komentuojančio filosofo, europarlamentaro Leonido Donskio balsas. Jis mano, kad Sovietų Sąjunga griuvo po kelių laiko ženklų. Vienas jų – kai paprastas pagyvenęs lietuvis Sovietų Sąjungos kompartijos generaliniam sekretoriui Michailui Gorbačioviui jo vizito Lietuvoje metu Vilniuje tiesiai į akis išdėjo paprastą gyvenimo tiesą – kad jo rankose laikomas transparentas su šūkiu „Nepriklausomybę Lietuvai“ nieko daugiau nereiškia, tik jo norą mirti tokioje pat nepriklausomoje Lietuvoje, kokioje jis gimė.

Akimirką žado netekęs ir pasimetęs antrosios pagal galią pasaulio valstybės vadovas, tik po pusės minutės pradėjęs gėdyti žmogų, kad šis griauñas tarybinių žmonių draugystę ir solidarumą, buvo kolosalaus pralaimėjimo ir globalinio fiasko ženklas.

„Antis“ – tai Lietuva nepriklausomybės išvakarėse. Ne pogrindžio, partizanų palikuonių, ne disidentų ar į kovą besiveržiančių savilaidos autorių, o sistemos užaugintų ir ja vieną gražią dieną pasidygėjusių bei iš jos rafinuotai išsityčioti nusprendusių inteligentų muzikos ir politikos teatras. Tai pokštas, kuris sugriovė sistemą. Nes ji buvo pasiruošusi kam tik nori, tik ne jos paskelbimui fikcija, kurios niekas jau rimtai nebe-traktuoja. Kas galėtų paneigti, kad „Antis“ į istoriją įeis kaip muzikiniai sovietinės imperijos duobkasiai? Jiems grojant ir dainuojant Lietuvoje lėtai skendo sovietinis „Titanikas“, – teigia filosofas.

Tai, kad jaunimas vis dažniau atsi-grežia į netolimą praeitį, kad auga ištis neabejinga karta, branginanti laisvės idealus, liudija ir šventės proga viename Vilniaus klubų surengtas patriotinių dainų koncertas, kai, skambant grupių „Gyvata“, „Atalyja“, „Skylė“ ir kitų atliekamai muzikai, ne vieno aštuoniolikmečio ar dvidešimtmečio akyse žvilgėjo ašaros. □

Naujojo filmo plakatas

Maždaug prieš ketvirtį amžiaus

PRANAS VISVYDAS

1988-ųjų rugsėjo mėnesį lietuviškumą akcentuojančioje Los Angeles lietuvių apylinkėje, itin Šv. Kazimiero parapijos ertmėje, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo nuojauta plazdėjo kaip sekmadieniais kieme šaulių iškeliama trispalvė. Juk čia tvirtai gyvavo įvairūs lietuviybės palaikymo ramsčiai: šventovė su choru, šeštadieninė mokykla, kelios politinės, šalpos ir jaunimo organizacijos, dramos sambūris, tautinių šokių ansamblis, vyrų kvartetas... Salės scenoje nuolat skambėjo lietuvių kalba. Dailininkai rengdavo

Sigitas Geda

Vytauto Maželio nuotr. iš „Draugo“ archyvo

savo parodas. Veikė Dailiųjų menų ir pensininkų klubai. Na, pravartu pabrėžti ir čia gyvenusio, dažnai parapijos renginiuose matomo ir girdimo Tėvynės laisvės šauklio, poeto Bernardo Brazdžionio įtaigą. Jo autoritetas traukė iš Lietuvos atvykstančius literatūros žmones.

Rašau būtuojų laiku, nors šio tautinio turinio nestinga ir šiandien. Bet tuomet Lietuvoje juk vyko ryžtingai sumanus išsivadavimas iš sovietinių pančių, ir kiekvienas, lietuviškumo nepamiršęs išeivis, šią istorinę kaitą išgyveno kaip nuostabų, pusę šimtmečio lauktą įvykį. Apie tai pagalvojus ir ekrane regint perversmą Lietuvoje, ne vienam mūsų tuomet ištrykšdavo džiaugsmo ašaros. Mums Sąjūdžio vyrai ir moterys buvo narsuoliai. Jų dainos gausiose sueigose skambėjo kaip pergale šlovinančios oratorijos. Tik tada įsitikinome, kiek daug yra patriotiškai nusiteikusių lietuvių. Ir giliai liūdėjome matydami iškilingai laidojamus žuvusiuosius.

Po šios, anuometinę savijautą atveriančios įžangos drįstu pažerti ir saują savo dienoraštinių pastabų. Kad ir iš 1988 m. rugsėjo 24 d.

Šeštadienis. Susitikimo su poetu ir Lietuvos

Sąjūdžio nariu Sigitu Geda diena. Literatūros seminarui pasibaigus, mokyklos aštuntame kambaryje susirinkę poeto laukė vyresniųjų klasių vaikai. Turėjo atvažiuoti apie pusę vienuoliktos. Buvo apsistojęs pas inžinierių Vytautą Tamošaitį. Šiek tiek pavėlavęs pasirodė kieme. Mačiau ten šnekančią su Juozu Kojeliu ir kitu lietuviu. Priėjau. Prisiistačiau. Tikėjau, kad bus aukštesnis už mane. Nebuvo, tik stambesnis. Didelė, vešliais plaukais apaugusi galva, žandenos, barzda. Daug šilumos kūne – marškiniai trumpomis rankovėmis, išblukę džinsai, geri batai. LA vidumiestyje nesiskirtų nuo bet kurio tokio amžiaus lotyniško piliečio, žinoma, barzdoto. Turėjau jį pristatyti. Kuo trumpiau, kuo paprasčiau. Pasakęs kelis sakinius apie jo poezijos naujoviškai skvarbų stilių ir mums artimą tematiką, apie jo intensyvią veiklą Persitvarkymo sąjūdyje. Padeklamavau eilėraščio „Ilgesys“ išmoktą pradžią: „Dabar aš noriu šlovinti pasaulį“, pridūriau, kad čia minimas „baltas lotoso žiedas“ išreiškia jo ilgesį dvasingumui ir pranašauja jam „gegužį gyvą“.

Poetas kalbėjo jaunimui lėtai, aiškiai. Pabrėžė, kad ten lietuviai siekia nepriklausomybės. Jam už tai pritariamai paplojo. Geda nurodė, jog to reikia siekti palengva, atsargiai, kad viskas nenukryptų vėl blogojon pusėn. Armėnai, kurie savo kilme artimi lietuviams, šiek tiek per skubiai nori Karabacho prijungimo prie Armėnijos. Paskaitė ir savo eilėraštį. Buvo įvairių klausimų, kuriuos daugiausia kėlė klasėje buvę suaugusieji. Pavyzdžiui, mokyklos direktorė Marytė Newsom prašė, kad pasakytų savo nuomonę apie čia sutiktą jaunimą. Geda atsakė: jis pastebėjęs, jog šis jaunimas šneka jam sunkiai suprantamu akcentu – nėra nei lietuviško frazavimo, nei lietuviškos melodijos sakiniuose. O tai yra tiesa: man irgi kartais gana sunku suprasti, ką jie sako. Žodžiu, amerikietiška aplinka mus neišvengiamai keičia.

Nesutiko jis su mano nuomone apie pastebimą dėmesio poezijai nuosmukį Lietuvoje. Kol kas abejingumo poezijai jis nepastebėjo. Būtent neseniai jo rinkinį „Žalio gintaro vėriniai“, išleistą dešimties tūkstančių tiražu, žmonės jau išpirkę. Aš tuo tarpu „Poezijos pavasario“ almanache skaičiau poeto Stasio

Jonausko gana priešingą nuomonę. Bet svečias juk kalbėjo apie savo knygų perkamumą. O jis, kaip Just. Marcinkevičius ar Marcelijus Martinaitis, ar Judita Vaičiūnaitė, yra didžiai vertinamas.

Neturėjau progos su juo netrukdomas pasikalbėti. Tai tas įsiterpia, tai kitas. Žmonės įpratę savireikšmiškai pertraukti pokalbį. Santamonikietis Vytautas Plukas daug fotografavo. Visus mokinius su Sigitu viduryje. Gedą su manimi. Su Pluku. Paskui Kojelis ir Plukas, užsidarę mokyklos klasėje, su juo įrašinėjo pokalbį, matyt, šeštadienei radijo laidai.

Rugsėjo 25 d., sekmadienis

Pensininkų klubo piknike (po stogu) dalyvavo aktorius Regimantas Adomaitis (Just. Marcinkevičiaus dramų svarbių vaidmenų atlikėjas), Sigitas Geda, Bern. Brazdžionis, Edmundas Arbas, Alė Rūta ir rašytoja Vidmantė Jasukaitytė. Sėdėjau už stalėje su šiais garbingais asmenimis. Atseit, garbės stalas. Šalia sėdėjo ir šio renginio vedėjas Juozas Kaributas. Nelabai jam sekėsi salės auditoriją supažindinti su poetu S. Geda. Išėjo prie mikrofono

ir pakeltu visažinančiu tonu išsakė išeivijos ir Lietuvos poetų bendrumą (rasi, nėra jokio skirtumo tarp mūsų ir jų).

Geda savo eilėraščius skaitė nuobodokai. Sonetų ciklą. Bet jis jautriai apibūdino dabartinę politinę ir tautinę padėtį Lietuvoje, Adomaitis paskaitė Mindaugo monologą ir Mažvydo dialogą su Vilentu. Ypač klausytojus sužavėjo iš atminties Adomaičio deklamuojamas pagarsėjęs Gedos eilėraštis apie simbolinę Lietuvos gryčią su refrenu: „Vargas tiems, kurie nuo tavęs atsitolino.“

Svečiai skubėjo, nes turėjo nepavėluoti į oro uostą. Palikti salę apie pusę trečios. Prie mikrofono užlipo V. Jasukaitytė. Eiliavo apie stalininį terorą, apie ilgametį bejėgišką pasyvumą: „Ak, negimsta jėga pasipriešinti blogiui“, „mums neskauda, mums nieko nereikia“, „saulė krito kaip saka-las“, užbaigė patriotinio jausmo malda. Tiesa, Alė Rūta vėl turėjo užlipti į sceną ir pasakyti: „Ateik, Bernardai, ir padėk Kaributui išvardinti tai, ką Vidmantė yra parašiusi.“ Tuo Jasukaitytė buvo patenkinta. Jos skaitymas buvo tikrai įtaigus. Jai smarkiai paplota.

Šilto salės pritarimo susilaukė ir R. Adomaitis, ir S. Geda, kai pasakė: „Lietuva visada budėjo“, „visada buvo pasiruošusi“, „dabar mes bandome atsistoti ant kojų kaip Daukanto giria.“ Supranta-ma, tokiu momentu tinka tik stiprios ir aiškos mintys.

Sigitui atnešiau du butelius alaus. Nuo jo scenoje poeto skruostai ir nosis blizgėjo. Jis man ap-lanke padovanojo atšviestą „Aušrinę“ – jaunimo leidinį, pilną dvasinių ir konkrečių reformų pasiūlymų. Kai iš atminties padeklamavau jo eilėraščius iš rinkinio „Žydinti slyva Snaigyno ežere“ – tik dvi eilutes: „Žinau, liūdėti, sirgti man gana,/ širdis tokių keistų jausmų pilna“, Alė Rūta man pasakė: „Nedeklamuok, Pranai, sujaudinai, poetas susigraudino, jo skruostais nuriedėjo ašaros.“ Nutilau. Taip, šiame lyriškame kūrinyje suskamba jo, kaip mylinčio tėvo, subtiliausi jausmai. Šiaip ar taip, lyrika yra jo talento jėga, paremta įgimtu lietuvių kalbos mokėjimu. □

ILGESYS

Žinau – liūdėti, sirgti man gana,
Širdis tokių keistų jausmų pilna,
Man reikia vaikščiôt, džiaugtis ir rašyti
Eiles, bent apie tai, kad jau pražydę
Tavo pirkti mažyčiai hiacintai..

Kas nepažinta, kas mylėt užginta,
Kas sena, nauja, tolima, skaistu , –
Širdy tokios palaimos man apstu,
Kad atitirpsta skaudantieji pirštai.

Padėk man, die... Padėk man keltis, eiti.
Žinau, sapnuoja retkarčiais mergaitė
Mane, tas vienas liesas mano vaikas,
Man aplankyti ją seniai jau laikas,
Paglostyt galvą, švelniai palytėti,
Galulaukėse žolės ims žydėti
Baltai, žydrai... Mes eisime su ja,
Regėsime vienas kitą – savyje.

Padėk man, die... O sninga taip gražiai,
Mažom rankelėm laišką parašei,
Sudėjai graudžiai mylinčius žodžius,
Gyvenimo keliuos ilguos, klaidžiuos,
Mes esam du, mes brolis ir sesuo,
Esi tu ten, kur aš dabar nesu,
Rytoj aš būsiu, kur tavęs nėra,
Sesuo, dukra ir motina žydra.

Sigitas Geda

Iš knygos „Žydinti slyva Snaigyno ežere“, 1981

Atversk pasaulį – atversk knygą

Atkelta iš 2 psl.

tu gimęs meninis kūrinys gali pretenduoti į objektyvų pasakojimą. Ir, be abejo, labai svarbi tema – kiek mūsų patirtys gali būti unikalios, tapčios, atpažįstamos ir aktualios Vakarų skaitytojui.

Visų kitų su politika ir istorija glaudžiai susietų knygų pristatymus sunku ir išvardyti. Neišeitų nepaminti darbštą rašytojo profesoriaus Vytauto Landsbergio, kuris bene kiekvienoje knygų mugėje pristato savo naują knygą, o šiemet pristatė net dvi: „Kaltė ir atpirkimas. Apie Sausio 13-ąją“, kurioje gausu dokumentinės medžiagos, ir „Lietuvos projektas“ – apie Lietuvą, kokia ji turėtų (galėtų) būti ateityje.

Poezija, proza ir premijos

Kaip visada, knygų mugėje pristatyta ir geros poezijos – ja, kaip ir dailininkų darbais, tikrai galime didžiuliotis. Naują poezijos knygą „Kambarys“ išleido Antanas A. Jonynas – pasak anotacijos, „aristokratiškų, skaidraus intelekto ir netikėtų dvasinių pagavų eilėraščių“ rinktinę. Panašu, kad anotacija nemeluoja. Eilėraščių knygą „Skaidrumos“ pristatė poetas ir fotomenininkas Alis Balbierius, poetų desantėlį išmetė „Nemunas“ ir „Naujoji Romuva“, pristatytas almanachas „Poezijos pavasaris 2012“, kuris keičia leidyklą, sudarymo tvarką ir žada būti kitoks (sudarytojai – G. Kazauskaitė, M. Burokas, B. Januševičius). Vyko S. Gedos ir Maironio poezijos skaitymai. Beje, Maironio eilėraščius skaitė ne tik rašytojai ir aktoriai, bet ir kultūros ministras beigi Maironio proproanūkė, kuriai labai patinka garsiojo giminaičio eilėraštis „Neužmirštuolė“. Taip buvo pagerbtas mūsų tautos dainius, kuris be knygos neįsivaizdavo Lietuvos ateities ir kurio 150-sioms gimimo metinėms paminėti ir buvo skirta ši mugė. Mugės metu buvo prisimintas ir kitas tautos poetas – Justinas Marcinkevičius. Šia proga išleistos kelios knygos. Viena iš jų – profesorės Viktorijos Daujotytės „Justino Marcinkevičiaus žemė“.

Išleista ir įdomios lietuvių prozos (daug ginčų sukėlusį conceptualioji A. Jakučiuo „Lalagė“, A. Šlepiko romanai „Mano vardas – Marytė“ apie „vilko vaikus“ ir jų skaudų likimą, nauja R. Granausko apysaka ir t. t.), ir memuaristikos, ir knygų apie sveiką gyvenimo būdą, kuris nebūtinai susijęs su žaliavagyste ar pilvakalbyste. Pristatyti užsienio autoriai, tarp kurių – Ruta Sepetys, Diana Gabaldon, Birutė Galdikas, Algis Mickūnas (JAV), David Foenkinos ir Yasmīna Khadra (Prancūzija), Robert Rowland Smith (Jungtinė Karalys-

Kabančių knygų ekspozicija

kiausia metų knyga Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ekspertai išrinko poeto Donaldso Kajoko poezijos knygą „Kurčiam asiliukui“. Patriotų premiją, kurią teikia Krašto apsaugos ministerija ir Lietuvos leidėjų asociacija, gavo Ruta Sepetys ir Nomedas Marčėnaitė.

Būta dar ir kitų premijų, juk Knygų mugė – labai tinkama vieta premijoms teikti. Savo premiją turi ir vertėjai (ko verta vien Gailių klanų premija – oho, tokią gauti tai ne juokas, žodis „klanai“ rūstus ir negailestingas), užtat reikia tuo tik džiaugtis ir nepavydėti, nes vertėjo darbas tikrai nėra lengvas, gavusieji jos nusipelno.

Post scriptum

Mugei pasibaigus, jaučiuosi lyg sirgčiau pagriomis (apie tai rašiau ir praėjusiais metais – stebėtinai panašus jausmas ir šiemet). Visko būta tiek daug ir nesugebėta „išgerti“. Galbūt ne veltui šios mugės šūkis toks giliaprasmiškas – „Atversk pasaulį“. Neaprepiama ta knyga – pasaulis, didžiulė ir bauginanti, ir žavinti, ir stebinanti. Kur jau čia viską sužinosi, susandėliuosi atminty... Neišvengiamai susiduri su begalybe ir jautiesi jos priblokštas. Užtat galbūt svarbiau ne kuo daugiau sužinoti (kas iš to, kad pavirsi informacijos prisiskunusia kempine), o atrasti tai, kas atrodo paslaptiną ir skirta būtent tau. □

Ilustravimo fragmentas: Mariaus Jonučio iliustracijos

Apie Los Angeles dailininkus

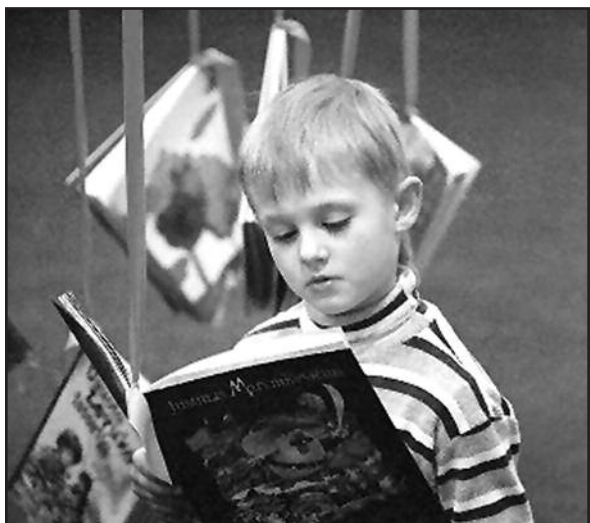
Atkelta iš 3 psl.

nui iš Leipzigo. Šiame mieste M. K. Čiurlionis lankė konservatoriją ir mini Beckmanną tarp kitų secesionistų dailininkų, nors nei stiliumi, nei tematika Beckmannas nėra panašus į Čiurlionį. Net neaišku, kodėl Šapkus jį mini, juolab kad ir kitų minėtų dailininkų Čiurlionis nepamėgdžiojo. Beckmanno paveikslų pavadinimai panašūs į Čiurlionio, pavyzdžiui, „Naktis“, „Debesys“, „Jūra“, bet tapybos atžvilgiu neturi nieko bendro. Tačiau aišku, kodėl jie patiko Šapkui – ir jis, ir Beckmannas mėgo išraižgytas žmogaus figūras. Tam tikram brutalumui tapyboje įtakos turėjo Beckmanno ekspresionizmas. Tarp kitko, dalis jo palikimo yra Harvardo Fogg muziejuje.

Kiti Šapkui įtaką turėję dailininkai – Ernst Barlach ir Wilhelm Lehmbruck, pastarasis mirė labai jaunas, jis – bene artimiausias Šapkaus įkvėpėjas, ypač vaizduojant prailgintą žmogaus figūrą (elongation). Galima rasti paralelių tarp Šapkaus ir Rico Lebrun, italo, gyvenančio Kalifornijoje. Ypač tuomet, kai jis perėjo į skulptūrą, tais pačiais metais kaip ir Šapkus. Dar prisimenu Lebruno freską Fogg muziejui, kurią kažkodėl nuėmė. Panašiai 1932 m. buvo nuimta ir

sunaikinta Diego Riveros freska Rockefellerio centre, todėl, kad joje buvo pavaizduotas Leninas.

Šapkaus folkloro daug nemačiau, atrodo, kad Meksikos ir Lietuvos liaudies meno įkvėpimas iškeliavo į Lietuvą, gal tai gerai, nes jam ten ir priklausytų būti. Los Angeles liko tik akvarelės ir kai kurios skulptūros. Įdomu, kad liaudies įkvėpimas atėjo daug vėliau negu modernizmas – tuomet, kai Šapkus atrado Galaunės veikala. Štai vienas pavyzdys: ant seno žemaitiško „abrozdėlio“ su lenkišku raidynu Šapkus įterpė savo interpretaciją. □

Berniukas skaito Justiną Marcinkevičių

tė) bei daugelis kitų, atvykusių iš Lenkijos, Rusijos, Izraelio, Gajanos, Ukrainos, Estijos, Baltarusijos, Bulgarijos, Kroatijos. Visko ir visų tiesiog neįmanoma net suminėti, aprašyti – tuolab.

Bet premijas paminėti reikėtų. Taigi – J. Ivanauskaitės premiją už atvirą ir drąsą kūrybinę raišką gavo rašytoja Laura Sintija Černiauskaitė už romaną „Medaus mėnuo“. Metų knygos rinkimuose triumfavo Kristina Sabaliauskaitė (suaugusiųjų kategorija, romanai „Silva rerum II“), Vytautas V. Landsbergis (vaikų literatūros kategorija, „Stebuklingas Dominyko brangakmenis“) ir Gendrutis Morkūnas (paauglių literatūros kategorija, apysaka „Iš nuomšiko gyvenimo“). Kūrybiš-

K. Mikėno glazūruota vaza

Krista Ona Augius. Moon Fairies